

ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТИТУТУ МЕДІАЦІЇ В СІМЕЙНИХ СПОРАХ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

ГНАТІВ Оксана - кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права і процесу, Західноукраїнського національного університету

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0119-3508>

УДК 347.965.42.

DOI 10.32782/NP.2023.4.32

Відображено результати дослідження інституту медіації. Зокрема, розкрито поняття медіації та встановлено її суть, визначено основоположні принципи цього інституту. В ході дослідження з'ясовано, в яких справах медіація використовується найчастіше. Акцентовано увагу на тому, що інститут медіації набуває популярності при вирішенні сімейних спорів, так як за допомогою нього можна розв'язати будь-який сімейний спір, залишившись при цьому в дружніх стосунках. Розглянуто етапи медіації та встановлено роль медіатора у вирішенні спорів, обсяг його прав та обов'язків. Особливу увагу приділено перевагам медіації при вирішенні сімейних спорів.

Ключові слова: медіація, сімейний спір, сімейна медіація, медіатор, посередник, медіаційна угода, позасудове врегулювання спорів, судова практика, сторони конфлікту, альтернативні методи вирішення спорів.

Постановка проблеми

На сьогоднішній день суди України перезавантажені справами. Саме тому, застосування альтернативних методів вирішення спорів стає як ніколи актуальним. Одним із таких є медіація, яка допомагає сторонам конфлікту за допомогою посередника (медіатора) налагодити зв'язок та обрати той варіант рішення, який задовольнить інтереси і потреби обох учасників спору. Такий спосіб вирішення спорів дає можливість знизити градус напруги, усвідомити наслідки рішення, а також надає сторонам відчуття

справедливості та внутрішнього задоволення від процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Інститут медіації та процедуру його застосування досліджували: І. Коваленко, Т. Часова, Н. Кравець, А. Жданюк, І. Лопушинський, Н. Ковальська, В. Демченко, І. Факас, О. Можайкіна, Н. Ткаченко, К. Косаченко, Т. Цувіна. Питання застосування медіації в сімейному праві вивчали: А. Перетятко, А. Стрембій, О. Парнета Н. Бондаренко-Зелінська, М. Поліщук, В. Кудрявцева, Н. Мазаракі, С. Фурса та інші.

Мета дослідження полягає у тому, аби розглянути та проаналізувати інститут медіації та процедуру його застосування у сімейному праві крізь призму науки сімейного права, враховуючи чинні правові норми, які врегульовують дане питання.

Виклад основного матеріалу дослідження

Медіація, найбільш наближена до її сучасного вигляду, виникла під час великої депресії в Америці в 1930-х роках як метод вирішення сімейних та трудових конфліктів. З її допомогою були зупинені довготривалі масштабні страйки. Найбільш широкого визнання та розповсюдження медіація набула в Сполучених Штатах Америки після Паундської конференції 1976 року. Канада, Велика Британія, Австралія, Нова Зеландія,

достатньо швидко наслідували досвід США і впровадили аналогічні інститути альтернативного вирішення конфліктів. Уряди та неурядові організації Європи також долучилися до тренду і сьогодні всебічно сприяють розвитку медіації у своїх країнах. В 2008 і 2013 роках Європейський Союз прийняв директиви медіації в цивільних та господарських справах, та альтернативного вирішення спорів в сфері споживання[1].

На сьогодні інститут медіації - це ефективний метод вирішення спорів в більшості країн світу, який продовжує охоплювати всі сфери життя людини. Шляхом медіації вирішуються конфлікти майже у всіх сферах життя людини, наприклад у сферах спорту, поділу майна при розлученні, всиновлення, франчайзингу, мистецтва, оподаткування, навколишнього середовища, тощо [2].

16 листопада 2021 року Верховною Радою України прийнято Закон України «Про медіацію», який набрав чинності 15 грудня 2021 року. Зазначимо, що запровадження в національній правовій системі процедури медіації через ухвалення профільного закону відкрило можливості для більш ефективного, мирного і менш вартісного шляху позасудового врегулювання спорів.

Відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про медіацію», медіація – це позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів[3].

З вищевикладеного визначення можемо визначити основоположні принципи медіації:

- добровільність полягає в тому, що ніхто з учасників медіації не може бути примушений до врегулювання конфлікту, діє «свобода вибору форми вирішення спору»;
- рівність сторін медіації проявляється у тому, що учасники мають рівні права, в ході здійснення медіації не допускається надання привілеїв одній зі сторін;
- свобода у визначенні обсягу питань, які вирішуватимуться в ході медіації;
- конфіденційність забезпечується нерозголошенням учасниками медіації та медіатором інформації, яка стала відома їм в ході вирішення спору;

- медіатор повинен бути нейтральним, неупередженим та незалежним стосовно сторін медіації, органів державної влади та місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, а також інших фізичних чи юридичних осіб, які можуть впливати на результати вирішення спору;

- медіація повинна здійснюватися у позасудовій формі[4].

При вивченні даного питання окремою складовою є визначення статусу медіатора. В першу чергу слід зазначити, що медіатором може бути фізична особа, яка пройшла базову підготовку медіаторів в Україні або ж за кордоном. Не може бути медіатором недієздатна або обмежено дієздатна особа або ж особа, яка має не зняту чи непогашену судимість.

Ч. 2 ст. 7 ЗУ «Про медіацію» визначає, що медіатор не може:

- 1) суміщати функцію медіатора з функцією іншого учасника медіації в одному конфлікті (спорі);
- 2) надавати сторонам медіації консультації та рекомендації щодо прийняття рішення по суті конфлікту (спору);
- 3) приймати рішення по суті конфлікту (спору) між сторонами медіації;
- 4) бути представником або захисником будь-якої із сторін у досудовому розслідуванні, судовому, третейському чи арбітражному провадженні у конфлікті (спорі), в якому він є чи був медіатором[3].

Також зазначимо, що медіатор повинен дотримуватися норм професійної етики та діяти в межах прав та обов'язків, регламентованих ЗУ «Про медіацію».

Розглянувши статус медіатора, пропонуємо окреслити категорії спорів, вирішення яких можливе із застосуванням інституту медіації. Зокрема, застосування медіації вирізняється широким спектром спорів, це зокрема сімейні, спадкові, адміністративні, господарські, корпоративні, цивільні спори, кримінальні справи та низка інших, в яких можливе застосування цього інституту. Слід зазначити, що до медіації сторони можуть прийти як на усіх стадіях судового розгляду справи, так і без звернення до суду.

В ході дослідження питання, ми з'ясували, що існують чинники, які унемож-

ливаюють застосування цього інституту. До них відносять: відсутність добровільної згоди; домашнє насильство, тиск або погрози щодо однієї із сторін; зловживання наркотиками, алкоголем, психічні розлади або розумова відсталість одного із учасників[5].

Розглянувши принципи медіації, статус медіатора та справи, в яких застосовується даний інститут, пропонуємо зосередити увагу на категорії спорів, які найчастіше та найефективніше вирішуються із застосуванням інституту медіації.

Сімейні спори – це одна з найпоширеніших категорій справ та одночасно одна з найважчих для вирішення через складнощі прямої комунікації. Зазвичай, емоції заважають сторонам домовитись один з одним, тому вони змушені звертатися до суду, але такий процес може тривати роками, а результат залишається незадовільним в кращому випадку для однієї сторони. Ну і про “мир в стосунках” після судової тяганини слід забути назавжди, – зазначає директорка Одеського місцевого центру з надання безоплатної правової допомоги Алла Перетятко[6].

Судова практика ілюструє те, що в більшості випадків за позовами про розірвання шлюбу слідує ряд інших позовів, найпоширеніші з них: про визначення місця проживання дитини, стягнення аліментів, про стягнення додаткових витрат на дитину, про позбавлення батьківських прав, поділ майна та інші.

Сімейна медіація — це процес, в якому нейтральна третя сторона (медіатор) допомагає сімейним парам, що перебувають у конфліктних ситуаціях та не можуть дійти консенсусу, покращити взаємодію, прийняти вигідні та усвідомлені для кожного з них рішення, застосовуючи певну техніку ведення переговорів.

Медіація – це найкращий спосіб розв’язання сімейних конфліктів, оскільки вона здатна враховувати унікальні особливості, що притаманні конкретній сім’ї.

Не рідко під час вирішення сімейних спорів, зачіпаються права дітей. Тому особливої уваги заслуговує проведення медіації за участю дитини, яка досягла віку, коли може висловити свою думку, наприклад,

щодо постійного проживання лише з одним із батьків та порядку зустрічей з іншим. Зазначимо, що залучення дітей до вирішення спору можливе за умови попереднього обговорення цього з батьками. Серед переваг медіації за участі дитини відокремимо те, що медіатор пояснює дитині її роль у житті батьків, дозволяє їй самостійно прийняти рішення та дає змогу висловити свою думку щодо спору та свої бажання, наприклад, з ким саме вона хоче жити та у якій формі вбачає спілкування з іншим із батьків.

Пропонуємо розглянути переваги проведення медіації у сімейних спорах:

1. Забезпечення інтересів кожної сторони. Медіація спрямована на виявлення та задоволення інтересів обох сторін. Сімейна медіація у справах, де сторонами є подружжя, як правило, проводиться двома медіаторами різної статі для підтримання рівності та довіри. В свою чергу, до обов’язків суду не належить встановлення причини виникнення конфлікту, він керується лише нормами права не враховуючи інтересів сторін.

2. Економія часу. Тривалість процесу медіації залежить від того, наскільки сторони готові до діалогу. Термін проведення процедури медіації не встановлений, тому медіація може займати від декількох годин до декількох зустрічей. Якщо звернути увагу на строки вирішення спорів шляхом звернення до суду, то судові процеси можуть тривати роками та врешті-решт отримати рішення, яке не задовольнить жодного зі сторін.

3. Ефективне виконання прийнятого рішення. У процесі медіації сторони самостійно приймають рішення, яке влаштовує обох, а тому таке рішення буде виконуватися зі значно вищою ймовірністю, ніж прийняте рішення у судовому провадженні.

4. Конфіденційність. Будь-яка інформація, звіти, документи, надані медіатору як у процесі медіації, так і під час підготовки до неї, не можуть бути розголошені. До того ж без попереднього погодження зі стороною, яка повідомила таку інформацію, медіатор не має права розкривати її іншій стороні.

5. Орієнтація на потреби дитини. При процедурі медіації особисті потреби дитини більше враховуються, ніж це відбувається

під час судового розгляду, оскільки суд розглядає справу на підставі позовних вимог, за які він не може вийти. Медіація допомагає встановити основу для спільного виховання дітей сторонами, а також захищає дітей від стресу та шкідливих наслідків через розлучення батьків.

6. Гнучкість. Сторони самостійно визначають час для процедури медіації. Зокрема, медіація можлива як на будь-якому етапі судового розгляду, так і без звернення осіб до суду.

7. Збереження відносин. У процесі медіації сторони досягають рішення, яке є більш сприятливим для збереження в майбутньому нормальних відносин. Саме завдяки медіації сторони можуть зберегти хороше ставлення один до одного та не зіпсувати остаточно свої відносини[6].

В ході дослідження ми визначили, що є випадки, коли звернення до суду неминуче, тоді медіація може стати досудовим етапом, на якому учасники з'ясувають усі хвилюючі їх питання і в судовий процес вступають з мінімальним рівнем агресії один до одного, що забезпечить швидке та ефективне вирішення конфлікту в судовій залі[7].

Висновки

Проаналізувавши норми чинного законодавства України та взявши до уваги позиції правників, ми робимо наступні висновки:

1. Медіація є одним із видів альтернативного врегулювання спорів, із застосуванням якого можна вирішити конфлікт без звернення до суду. Цей процес відбувається із залученням посередника (медіатора), який сприяє налагодженню комунікації, аналізу ситуації таким чином, щоб сторони самі знайшли такий варіант рішення, який би задовольняв їхні інтереси та потреби.

2. Медіація зазвичай виступає як самостійна процедура, проте, вона також може існувати як перед початком судового процесу, так і на будь-якій із його стадій.

3. Виник цей інститут у Америці та орієнтувався на трудові та сімейні спори, проте в процесі свого розвитку поширився у всі сфери права. Тому сьогодні існує низка категорій справ, в яких допускається право-

застосування інституту медіації, що свідчить про її унікальність.

4. Медіатор виконує роль посередника та координатора, який повинен привести сторони до вигідного для обох сторін рішення.

5. Особливо актуальною медіація є при вирішенні сімейних спорів, адже це саме та категорія справ, в яких є безліч суб'єктивних обставин, вирішення яких полегшується при вступі у процедуру посередника (медіатора).

6. Медіація при вирішенні сімейних спорів дозволить зберегти дружні відносинами між сторонами, особливо актуальним це є коли в епіцентрі суперечки знаходиться дитина, котрій все одно на амбіції батьків у конфлікті, їй головне – мати обох батьків, не залежно від того чи будуть вони проживати разом.

7. Процедура медіації включає у себе наступні етапи: вибір медіатора, укладення договору з ним, з'ясування потреб та інтересів кожного з учасників та обсягу питань, які потребують вирішення, перевірка медіатором реалістичності рішення сторін та як результат – підписання медіаційної угоди або так званої угоди про примирення, яка буде слугувати для сторін у майбутньому чітким планом дій з розподілом обов'язків та вказівкою на права учасників.

8. Прийнятий Верховною Радою України Закон України «Про медіацію» регламентував процес медіації та підняв на щабель вище процедуру розв'язку конфліктів між їх сторонами.

Література

1. Матвеева Н. Медіація в сімейних спорах: врегулювали конфлікт без звернення до суду. Офіційний веб-сайт Безоплатної правової допомоги. 04.02.2021. URL: <https://www.legalaid.gov.ua/publikatsiyi/mediatsiya-v-simejnyh-sporah-uspishna-sprava-yurystky-mykolayivskogo-mistsevogo-tsentru/>.

2. Кисельова Т. Медіація у світі. Офіційний веб-сайт Національної асоціації медіаторів України. 15.12.2016. URL: <http://namu.com.ua/ua/info/mediation/in-the-world/>.

3. Закон України «Про медіацію» від 16.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.

4. Мамчур Л. Як працює медіація та відновне правосуддя. Офіційний веб-сайт Громадський простір. 18.03.2021. URL: <https://www.prostir.ua/?library=yak-pratsyuje-mediatsiya-ta-vidnovne-pravosuddya>.

5. Головченко А. Роль сімейної медіації в ефективності вирішення сімейних спорів. Офіційний веб-сайт Регіональної торгово-промислової палати Миколаївської області. URL: <https://rtp.com.ua/articles/rol-semejnoj-mediatsii-v-effektivnosti-razresheniya-semejnyh-sporov/>.

6. Перетятко А. та Стрембій А. Переваги проведення медіації у сімейних спорах. 07.02.2022. URL: <https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi/perevagy-provedennya-mediatsiyi-u-simejnyh-sporah/>.

7. Білик Т., Гаврилюк Р., Городиський І. Медіація у професійній діяльності юриста. Одеса 2019. 456 с.

References

1. Matvejeva N. Mediatsija v simejnyh sporah: vreguljuvaly conflict bez zvernennia do sudu. Ofitsijnyj veb-sajt Bezoplatnoji pravovoji dopomogy. [Matvejeva N. Mediation in family disputes: settled the conflict without going to court. Official website of Free Legal Aid]. 04.02.2021. URL: <https://www.legalaid.gov.ua/publikatsiyi/mediatsiya-v-simejnyh-sporah-uspishna-sprava-yurystky-mykolajivskogo-mistsevegogo-tsentru/> [in Ukrainian].

2. Kyseliova T. Mediatsija u sviti. Ofitsijnyj veb-sajt Natsionalnoji asotsiatsiji mediatoriv Ukrainy. [Kiselyova T. Mediation in the world. Official website of the National Association of Mediators of Ukraine]. 15.12.2016. URL: <http://namu.com.ua/ua/info/mediation/in-the-world/> [in Ukrainian].

3. Zakon Ukrainy «Pro mediatsiju» vid 16.11.2021. [Law of Ukraine “On Mediation” dated 16.11.2021]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> [in Ukrainian].

4. Mamchur L. Yak pratsuje mediatsija ta vidnovne pravosuddja. Ofitsijnyj veb-sajt Gromadskij prostir. [Mamchur L. How mediation and restorative justice work. Public space official website]. 18.03.2021. URL: <https://www.prostir.ua/?library=yak-pratsyuje-mediatsiya-ta-vidnovne-pravosuddya> [in Ukrainian].

5. Golovchenko A. Rol simejnoi mediatsii v efektyvnosti vyrishennia simejnyh sporiv. Ofitsijnyj veb-sajt Regionalnoi torgovo-promyslovi palaty Mykolaivskoi oblasti. [Golovchenko A. The role of family mediation in the effectiveness of resolving family disputes. The official website of the Regional Chamber of Commerce and Industry of the Mykolaiv Region]. URL: <https://rtp.com.ua/articles/rol-semejnoj-mediatsii-v-effektivnosti-razresheniya-semejnyh-sporov/> [in Ukrainian].

6. Peretiatko A. Strembij A. Perevagy provedennia mediatsii u simejnyh sporah. [Peretiatko A. and Strembii A. Advantages of mediation in family disputes]. 07.02.2022. URL: <https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi/perevagy-provedennya-mediatsiyi-u-simejnyh-sporah/> [in Ukrainian].

7. Bilyk T., Gavryliuk R., Gorodyskyi I. Mediatsia u profesiynij diyalnosti jurysta. [Bilyk T., Gavryliuk R., Horodyskyi I. Mediation in the professional activity of a lawyer]. Odessa 2019. 456 s. [in Ukrainian].

Gnativ O.

APPLICATION OF THE INSTITUTE OF MEDIATION IN FAMILY DISPUTES: THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS

The results of the research of the Institute of Mediation are displayed. In particular, the concept of mediation was revealed and its essence was established, the fundamental principles of this institution were defined. In the course of the research, it was found out in which cases mediation is used most often. Attention is focused on the fact that the institution of mediation is gaining popularity in resolving family disputes, as it can be used to resolve any family dispute while remaining in friendly relations. The stages of mediation were considered and the mediator's role in resolving disputes, the scope of his rights and duties were established. Special attention is paid to the advantages of mediation in resolving family disputes.

Keywords: mediation, family dispute, family mediation, mediator, mediator, mediation agreement, out-of-court settlement of disputes, court practice, parties to the conflict, alternative dispute resolution methods.